

FILOSOFIAN ESSEENKIRJOITUSOHJEET (2010)

1 Pascalin ”täydellinen” metodi

Filosofia on argumentointia. Argumentointi on sanakirjan mukaan perustelua tai todistelua. 1600-luvun matemaatikko-filosofi Blaise Pascalin kirjoituksesta ”Geometrisesta mielestä” löytyy yksinkertainen menetelmä, jota voi käyttää oman argumentaatiotaitonsa kehittämiseen. Tämä matematiikan ihanteen mukaan kehitetty ajattelumetodi on helposti sovellettavissa hyvän kirjoittamisen normistoksi lisäämällä sen alkuperäisten kahden normin jatkoksi kolmas uusi normi.

(1) *Määrittele käsitteesi.* Pascal kehottaa ensimmäisessä normissaan määrittelemään aina käytetyt käsitteet, vaikka hän tietääkin ihanteen mahdottomaksi saavuttaa. Se on mahdoton, koska kaikkea ei voida koskaan määritellä. Yksikielinen sanakirja määrittelee kaikki yhden kielen sanat muiden saman kielen sanojen avulla. Tuloksena on monimutkainen merkitysten verkosto, joka näyttää lepäävän tyhjän päällä ilman mitään kiintopistettä. Kiintopistettä ei ole, koska ei ole mitään ”perussanoja”, joiden avulla muut sanat määriteltäisiin.

Koska kielen kaikkia sanoja ei voida määritellä ilman kehiä, Pascalin normi voitaisiin muuttaa muotoon: *tee määritelmiin väistämättä sisältyvistä kehistä riittävän laajoja.* Huonon yksikielisen sanakirjan tunnistaa juuri siitä, että se määrittelee oudon sanan ”A” toisella yhtä oudolla sanalla ”B”, jonka se puolestaan määrittelee vain sanalla ”A”. Tämä ei ole valaisevaa sellaisen lukijan kannalta, jolle kummankaan sanan merkitys ei ole selvä.

Tietysti määrittelyinnostus täytyy pitää järkevissä rajoissa. Ellei niin tapahdu, jokaisen tutkielman ja esseen, jossa esiintyy jokin olla-verbin muoto, voisi aloittaa sanoin: ”Verbillä ’olla’ tarkoitan tässä kirjoituksessa kolmea asiaa: (i) olemassaoloa, kuten lauseessa ’Jumala on [olemassa]’, (ii) luokkaan kuulumista, kuten lauseessa ’Pekka on kekulainen’ ja (iii) identiteettiä, kuten lauseessa ’Aamutähti on Iltatähti.’” Tällainen perusteellisuus on tarpeen vain sellaisessa metafysiikan tai kielifilosofian esseessä, jossa käsitellään olemisen eri merkityksiä, mutta etiikan esseeseen se ei kuulu, vaikka siinä käytettäisiinkin olla-verbiä.

(2) *Perustele väitteesi.* Pascal puhuu toisessa normissaan väitteiden ”todistamisesta”, mutta tavallisten empiiristen (tai normatiivisten, kuten etiikassa) väitteiden kohdalla on rehellisempää puhua ”perustelemisesta” tai ”argumentoinnista”. Perusteleminen on käytännössä omaa teesiä tukevien näkökantojen esittelyä lukijalle.

Olenainen osa hyvää perustelua on vasta-argumenttien olemassaolon tunnustaminen, niiden painon arviointi ja mahdollisesti myös eliminointi tai neutralointi uusilla omilla näkökohdilla. Pelkästään omaa käsitystä tukevien seikkojen esille nostaminen ja vaikeuksien lakaiseminen maton alle ei jää kriittiseltä lukijalta huomaamatta ja jättää pahan jälkimaun.

Ja tietysti myös perusteluinnostus täytyy pitää kohtuuden rajoissa. Vaikka olisit löytänyt

kirjallisuudesta tusinan verran teesiäsi tai tulkintaasi tukevaa faktaa tai näkökohtaa ja keksinyt itse muutaman lisää, ole armelias lukijallesi ja esitele niistä vain parhaat. Voit tietysti esitellä vaikka kaikki, jos saat punottua ne hyvän ja koko ajan etenevän kertomuksen osiksi.

Perustelemisellakin on rajansa, kuten Pascal auliisti tunnusti. Matematiikassa lähdetään liikkeelle todistamattomista lähtökohdista eli premiseistä. Koska niitä käytetään kaikessa perustelemisessa, niitä itseään ei voi perustella – paitsi ehkä kehämäisesti.

(3) *Kerro lähteesi.* Tämä kolmas normi kuuluu lähinnä tutkimuksen etiikan puolelle. Se vaatii antamaan kunnian sille, jolle kunnia kuuluu. Toisen ideoita ei saa esittää omissa nimissään. Joskus väitteen perustelu voi tapahtua pelkän lähdeviittauksen avulla. Näin todistustaakka siirtyy ainakin osittain omilta harteilta auktoriteetille. Auktoriteetin valinnan vastuusta näin ei kuitenkaan pääse eroon.

Tätä akateemisen kirjoittamisen kannalta keskeistä normia ja sen perusteluja käsitellään tarkemmin seuraavissa jaksoissa.

2 Essee vai referaatti?

Filosofiaa opiskeltaessa kirjoitettavat tekstit ovat tyypiltään joko esseitä tai referaatteja. Periaatteessa niiden ero on selvä: referaatti on kirjoitus, joka esittää jonkun *toisen* kirjoittajan ideat tiivistetyssä muodossa, kun taas essee esittelee *myös* kirjoittajan omia ideoita. Siksi essee on omaperäisempi kuin referaatti. Tämä ei tarkoita, että essee olisi automaattisesti referaattia parempi kirjoitelma. On nimittäin täysin mahdollista, että hyvä referaatti ylittää keskinkertaisen esseen tason – huonosta puhumattakaan.

Esseen ja referaatin eroon ei kannata kiinnittää liikaa huomiota. Se kuuluu pikemminkin kirjallisuuskriitikon kuin kirjailijan käsitteisiin. Kirjailija kirjoittaa mitä kirjoittaa, ja kriitikko lokeroi sen siten kuin lokeroi.

Referaatin idea on kertoa, mitä jossain tekstissä (tai sen osassa) sanotaan. Tarkoitus ei ole toistaa kirjoittajan omia sanoja sellaisinaan tai minimaalisin muutoksin vaan esittää hänen tekstiinsä sisältyvien ajatusten ydin, mielellään omin sanoin. Esseessä taas pyrkimystä alkuperäisen ajatuskokonaisuuden täydelliseen välittämiseen ei välttämättä sisälly. Essee voi olla kirjoittajan improvisointia tekstin teemoista eikä se yritä (i) esitellä kaikkia alkutekstin ideoita, (ii) samassa järjestyksessä kuin alkutekstissä ja (iii) ilman mitään omia huomioita tai muita lisäyksiä.

Ehkä olennaisin ero esseen ja referaatin välillä on se, että esseen kirjoittaja luo itse sen rakenteen tai kehikon, johon hän valitsee tutkimastaan tekstistä ne ideat, joita haluaa esitellä. Referaatissa taas alkutekstin rakenne eli ideakehikko jäljentyy (useimmiten) sellaisenaan siitä tehtyyn referaattiin.

3 Kolme lähteiden käytön perusnormia

Tieteellinen kirjoittaminen eroaa muusta kirjoittamisesta ehkä eniten siinä, että tieteellisessä kirjoittamisessa käytetään lähteitä. Lähteitä voidaan käyttää periaatteessa kahdella tavalla: viittaamalla lähdeoteeseen ja lainaamalla sitä (joko sanataksasti tai omin sanoin). Mutta miksi lähteitä käytetään? Miksi niihin viitataan? Ja miksi niitä lainataan?

Mainiossa kirjasessaan *Writing with Sources* Gordon Harvey esittää tiiviisti lähteiden käytön perusasiat. Hän esittää kolme lähteiden käytön perusnormia:

- (1) Käytä lähteitä taloudellisesti.
- (2) Kerro kuka puhuu.
- (3) Näytä yhteys omaan tekstiisi.

(1) *Käytä lähteitä taloudellisesti.* Lähteiden käytön taloudellisuus ei tarkoita käytettyjen lähteiden määrän vähäisyyttä, vaan lähteistä otettujen (i) suorien sitaattien, (ii) parafrasien ja (iii) tiivistelmien pituuden pitämistä kohtuun rajoissa. (Näihin kolmeen lainaamiseen muotoon palataan pian.) Oman tekstin ja oman argumentin on kirjoitettaessa oltava pääasioita, ja siksi niitä ei pidä katkaista liian pitkällä ja pahimmillaan oman tekstin kanssa yhteismitattomilla lainauksilla, parafraseilla ja tiivistelmillä.

(2) *Kerro kuka puhuu.* Harveyn toista normia, vaatimusta lähteiden kertomisesta, voi perustella monella tavalla: (a) kirjoittajan rehellisyyden, (b) tekstin selvyden ja lukijan mukavuuden sekä (c) esitettyjen väitteiden dokumentoitavuuden vaatimuksilla.

(a) *Rehellisyyden vaatimus* tarkoittaa sitä, että toisten ideoita ei saa varastaa. Kirjoittaja ei saa *omissa nimissään* esittää muiden näkemyksiä. Saat tietysti käyttää muiden näkemyksiä vapaasti, jos ne ovat aiheesi kannalta relevantteja, kunhan sanot, keneltä olet ne ottanut. Plagioinnin ongelmaan palataan jatkossa. Samoin kysymykseen mitä voi sanoa omista nimissään, ilman lähdeviittausta.

(b) *Selvyys ja mukavuus.* On kiusallista lukea tekstiä, jonka kirjoittaja liukuu huomaamatta tutkimansa filosofin näkemysten esittelystä omien mielipiteidensä esittämiseen. Tähän virheeseen on todella helppo sortua, koska kirjoittajalle itselleen on selvää, kuka puhuu. Mutta se ei aina ole selvää lukijalle. Siksi esimerkiksi Aristoteleen etiikkaa käsittelevässä esseessä pitää selvästi erottaa Aristoteleen näkemykset omista tulkinnoista. Siksi oppineet kirjoitukset vilisevät sellaisia ilmauksia kuin "Aristoteleen mukaan / mielestä ...", "Aristoteles väittää / sanoo / kirjoittaa / esittää ...", "Aristoteles näyttää ajattelevan ..." jne. Usein kaksi tai kolme pientä sanaa riittää osoittamaan, kenen mielipiteestä on kysymys.

Tällaisia sanoja ei pidä liittää joka lauseeseen. Usein riittää, että *siirtymäkohdat* merkitään

niillä. Alussa sanotaan esimerkiksi: "Aristoteles erottaa kahdenlaista oikeudenmukaisuutta ...", ja siirryttäessä omien kommenttien tai kommentaattorien käsitysten esittämiseen annetaan selvä *siirtymäsignaali*, esimerkiksi "Mielestäni tämä erottelu on ongelmallinen ..." tai "Chaim Perelman tarkentaa Aristoteleen erottelua ...". Oletus on, että tällaisen signaalin jälkeen puhuja säilyy samana ainakin kappaleen loppuun asti, ellei tekstissä toisin sanota.

(c) *Dokumentoitavuus*. Koska tulkittava teksti on filosofille oman ajattelun lähtökohtana yhtä tärkeä kuin löydettyt faktat empiirisen tieteen edustajalle, on tärkeää, että hän kohtelee tutkittavaa tekstiä luotettavasti ja objektiivisesti. Jos hän väittää, että tekstissä sanotaan jotakin, *hänen on osoitettava väitteensä todeksi*. Toisin sanoen hänen on perusteltava tai dokumentoitava väitteensä. Tämä tapahtuu helpoiten lähdeviittauksen avulla. Lähdeviittaus kertoo, mistä kyseinen tieto löytyy.

(3) *Näytä yhteys omaan tekstiisi*. Lukijalle ei saa jäädä epäselväksi, *miksi* siteeraat tai referoit lähdeäsi. Suoran lainauksen edessä on (yleensä aina) oltava sidoslause, joka kertoo, miksi tässä siirrytään omasta tekstistä sitaattiin. Katso vaikkapa jotain hyvää tutkimusta, jossa on paljon suoria sitaatteja, niin huomaat, ettei siinä sitaatteja heitellä sattumanvaraisesti, vaan jokaisella sitaatilla on oma tehtävänsä lainaajan oman argumentin eteenpäin viemisessä. Ja hyvin usein lainaaja kertoo, miten lainaus liittyy hänen omaan tekstiinsä. Ellet pysty sanomaan, mikä on lainauksen yhteys omaan tekstiisi, keksi sellainen tai jätä sitaatti kokonaan pois. (Sama pätee soveltuvien osien myös parafraaseista ja referaateista.)

4 Kolme tapaa käyttää lähdeä

Terminologian selventämiseksi voimme, edelleen Harveyta vapaasti seuraten, erottaa kolme tapaa käyttää lähdeä. Ne ovat *sitaatti*, *parafraasi* ja *tiivistelmä*. Emme väitä, että sanoja käytetään arkikielessä tällä tavalla, mutta itse yritämme noudattaa seuraavaa selkeää käytäntöä:

(1) *Sitaatti* on suora, sanatarkka lainaus toisen tekstistä.

(2) *Parafraasi* on toisen tekstin idean esittämistä eri sanoin mutta yhtä laajasti.

(3) *Tiivistelmässä* kirjoittaja esittää lähteen ajatuksen ytimen oman kirjoituksensa terminologialle käännettynä.

(1) *Sitaatti* eli suora lainaus eroaa selvästi muista lähteen käyttämisen tavoista siinä, että sitaatissa esitetään alkuperäisen kirjoittajan omat sanat sellaisinaan, pilkkuakaan muuttamatta. Ja ne on myös merkittävä niin, että lukija ymmärtää, että kyseessä on suora lainaus. Tähän on kaksi keinoa: lainausmerkit ja sisennys.

Lainausmerkkejä käytetään, jos lainaus on lyhyt (alle neljä riviä).

Sisennystä käytetään, jos lainauksen pituus on neljä riviä tai enemmän.

Käytä vain jompaakumpaa keinoa! (Kursivointia ei pidä käyttää lainauksen merkinä.)

Myös neljää riviä lyhemmän lainauksen saa sisentää, jos se on erityisen tärkeä. Edellä näin tehtiin lainattaessa Wittgensteinin aforismi ”Sanoa *kahdesta* oliosta, että ne ovat identtisiä, on mieleetöntä. Sanoa *yhdestä* oliosta, että se on identtinen itsensä kanssa, ei sano yhtään mitään.” (Tässä sitä ei sisennetty, koska se toimi vain esimerkkinä lyhyestä sitaatista ilman että sen sisältöä olisi tässä ryhdytty pohtimaan.)

Sisennyksiä voi käyttää myös muihin tehtäviin, esimerkiksi korostamiseen, kuten tämän jakson alussa on tehty. (Huomaa, että tällaiseen sisennykseen ei saa lisätä viitenumeroa, koska lukija tulkitsee sen silloin sitaatiksi.)

(2) *Parafraasi* ei ole suositeltava lähteen käytön tapa, koska sitä laajamittaisesti käytettäessä se usein johtaa Harveyn toisen normin loukkaamiseen eli toisen kirjoittajan tekstin esittämiseen omissa nimissään. (Vaikka tämä teksti, jota juuri luet, on saanut vahvoja vaikutteita Harveyltä, se ei ole pelkkä parafraasi, koska hänen terminologiaansa oli pakko muuttaa ja koska asioiden esitysjärjestys on toinen.)

(3) *Tiivistelmä*. Tiivistelmää voisi kutsua myös referaatiksi, mutta koska edellä sanaa ”referaatti” käytettiin koko kirjoitelman nimenä, tässä on selvempää puhua tiivistelmästä. Tiivistelmä eroaa parafraasista siinä, että parafraasi on suurin piirtein alkuperäisen tekstin mittainen, kun taas tiivistelmä on sitä selvästi lyhyempi. Tiivistelmä on useimmiten parafraasia suositeltavampi lähteen käytön tapa.

Ja muista, että käytitpä sitaattia, parafraasia tai tiivistelmää, sinun täytyy myös muistaa kertoa, mistä esittelemäsi idea on kotoisin. Siihen tarvitset lähdeviittausta.

5 Perusteet lähteiden käytölle

Mistä sitten voi tietää, milloin kutakin lähteiden käytön tapaa voi harjoittaa? Harvey esittää kolme perustetta lähdeiteoksen siteeraamiselle:

Käytä suoraa sitaattia seuraavissa tapauksissa:

- (1) Lähde sanoo asian niin tiivisti ja hyvin, ettet pysty parempaan.
- (2) Lähde sanoo niin vaikean asian, että siteeraat sitä varmuuden vuoksi.
- (3) Lähde sanoo tarkemman käsittelysi kohteeksi joutuvan asian.

Vaikka käytännöt eri tieteissä poikkeavatkin jonkin verran toisistaan, Harveyn ohje tuntuu sopivan hyvin ainakin filosofiseen kirjoittamiseen. Tämä sääntö ei kuitenkaan oikeuta

kirjoittajaa täyttämään ”omaa” kirjoitustaan suorilla sitaateilla lähdetekstistä ja vetoamaan sitten siihen, ettei hän osannut sanoa itse asiaa yhtä hyvin.

Harvey ei kerro mitään parafrasoin tai tiivistelmän käytön perusteista, mutta seuraava ehdotus tuntuisi olevan aivan hänen linjansa mukainen:

Käytä parafrasia seuraavissa tapauksissa:

- (1) Lähde käyttää eri terminologiaa kuin sinä. Näin välttyt raskailta selityksiltä.
- (2) Lähde ilmaisee ajatuksen kömpelösti tai turhan monimutkaisesti.

Käytä tiivistelmää seuraavissa tapauksissa:

- (1) Lähde ilmaisee ajatuksen turhan monisanaisesti.

Mitään ehdotonta ja yleispätevää oman tekstin sitaattipitoisuuden ylärajaa ei ole, mutta voit varautua vaikeuksiin, jos kirjoituksesi sitaattiprosentti nousee yli 10 %:n. Vaativan klassikkotekstin käsittelyssä sallittu yläraja voi kuitenkin nousta kaksinkertaiseksi. Tällöin kannattaa harkita vaihtoehtoja pitkien suorien sitaattien käytölle. Usein sellaisia löytyy, kuten seuraava esimerkki osoittaa.

Oletetaan, että kirjoitat esseetä Aristoteleen tieteenfilosofiasta. Luettuasi kommentaarien avulla vaikean *Toisen analytiikan* (lyh. ”TA”) loppuosan olet tullut siihen tulokseen, että Aristoteles piti tärkeänä ajatusta, että kaikkea tietoa ei voi todistaa ja että siksi tiedon lähtökohdat jäävät välttämättä todistamatta. Kun esität tämän tärkeän ajatuksen, älä käytä pelkkää tiivistelmää ilman lähdeviittausta:

- (i) Aristoteleen mielestä kaikkea tietoa ei voi todistaa.

vaan käytä joko tiivistelmää + lähdeviittausta:

- (ii) Aristoteleen mukaan kaikkea tietoa ei voi todistaa (TA II 19; 99b17).

tai sitaattia + lähdeviittausta:

- (iii) Aristoteles esittää, että kaikkea tietoa ei voi todistaa: ”Oma näkemyksemme on, että kaikki tieto ei tule todistuksen kautta. Päinvastoin tietomme ensimmäisistä pmissseistä on todistuksista riippumatonta.” (TA II 19; 99b17)

Vaihtoehto (i) on näistä huonoin siksi, että se ei kerro lukijalle, mistä hän voisi tarkistaa esitetyn tiedon. Sen sijaan (ii):n ja (iii):n keskinäisestä paremmuudesta on vaikea sanoa mitään ehdotonta. Jos Aristoteleen käyttämä tarkka sanamuoto on argumenttisi kannalta tärkeä, käytä (iii):ta eli sitaattia. Mutta jos vain tekstin ilmaisema idea on tärkeä tai jos ajattelet, että tekstisi on jo liian täynnä suorita sitaatteja, käytät ehkä mieluummin (ii):ta eli tiivistelmää.

Voit myös upottaa Aristoteles-sitaatin täydellisemmin omaan tekstiisi:

(iv) Aristoteleen mukaan kaikkea tietoa ei voi todistaa, koska "kaikki tieto ei tule todistuksen kautta", vaan "tietomme ensimmäisistä premiseistä on todistuksista riippumatonta" (TA II 19; 99b17).

Mikä tahansa näistä vaihtoehdosta (ii)-(iv) on parempi kuin (i). Kaikkein huonoin on kuitenkin seuraava, Harveyn "melkein-lainaukseksi" (all-but quoting) kutsuma menettely:

(v) Aristoteleen mielestä kaikki tieto ei tule todistuksesta, koska tieto ensimmäisistä premiseistä on todistuksista riippumatonta (TA II 19; 99b17).

Tämän kirjoittaja kertoo kyllä sataprosenttisen tarkasti, mitä Aristoteles asiasta ajatteli. Mutta koska hän käyttää sivulauseessa (eli koska-sanan jälkeen) Aristoteleen *omia sanoja*, hänen pitäisi ehdottomasti osoittaa se lainausmerkein. Näin lukija saisi todella pienellä vaivalla haltuunsa sen olennaisen lisätiedon, että Aristoteles itse käytti näitä sanoja ideansa ilmaisemiseen. (Ainoa ero Aristoteleen alkutekstiin on possessiivisuffiksi -mme:n poistaminen tieto-sanasta perästä. Tämä tarpeeton poisto ei ole järin omaperäinen muutos. Lisäksi se estää lainausmerkkien käytön ainakin tieto-sanalla.)

Kaikkiin lähteiden käytön muotoihin kuuluu ehdottomasti lähteen ilmaisemisen velvollisuus. Kunnia sille, jolle se kuuluu! Tästä lisää vähän myöhemmin. Seuraavana on vuorossa akateemisen kirjoittamisen suurin mörkö, lähdeviittaukset.

6 Miten viitataan lähteisiin?

Harvaan asiaan suhtaudutaan akateemisessa maailmassa yhtä intohimoisesti kuin lähdeviitteisiin. Oma viittauskäytäntöä puolustetaan suuremmalla innolla kuin uskontoa tai isänmaata. Tällainen asenne on ollut mahdollinen, koska eri tieteenalojen sisällä tavat ovat vakiintuneet eikä ulkopuolisten mielipiteitä ole tarvinnut ottaa huomioon. Viime aikoina tieteiden raja-aitojen madaltuessa erilaisten viittauskäytäntöjen yhteentörmäykset ovat yleistyneet, ja erilaisia lähdeviittajia on alettu pilkkaa suvaita.

Tässä tähän ongelmaan ei ole tarvetta mennä syvällisesti, koska tärkeää on oivaltaa, ettei mitään yhtä oikeaa viittaus tapaa ole. Se mikä toimii molekyylibiologiassa ja liiketaloustieteessä, joissa ei lueta ennen 2000-lukua kirjoitettuja tekstejä, ei toimi teologiassa ja filosofiassa, joissa tutkitaan myös yli kaksi ja puoli tuhatta vuotta vanhoja tekstejä.

Lähdeviittaukset eivät ole itsetarkoituksellisia. Niiden tehtävä on mahdollistaa lukijalle alkutekstin ja siitä käsittelemäsi kohdan löytäminen. Lukijan on pystyttävä varmistamaan, että puhut totta tai että tulkintasi on pätevä. Siksi huonon viittaus tapaan tunnistaa siitä, että lukija ei sen avulla pysty löytämään käsiteltyä alkutekstiä (tai sen kohtaa) kirjoittajan lähdeviittauksessa antamien tietojen perusteella.

Yleisin tapa viitata lähdeoteksiin on ns. Harvard-tyyli. Siinä merkitään *tekstin sisälle* niin sitaatin, parafrasin kuin tiivistelmänkin jälkeen lähdekirjan kirjoittajan sukunimi, kirjan vuosiluku ja sivu, esimerkiksi: "(Wittgenstein 1989: 45)". Sen lisäksi esseen loppuun tulevaan *kirjallisuusluetteloon* on merkittävä kirjan tiedot: tekijän nimet, kirjan vuosiluku (suluissa), kirjan nimi (kursivoituna), kustantajan nimi ja kotipaikka. Esimerkiksi näin:

KIRJALLISUUS

Aristoteles (1994), *Metafysiikka*, Helsinki, Gaudeamus.
Guthrie, G.W. (1965), *Socrates*, Cambridge, Cambridge University Press.
Wittgenstein, L. (1989), *Tractatus logico-philosophicus*, Helsinki, WSOY.

Monet tieteellisen kirjoittamisen normistot vaativat, että kirjojen nimet pitää kursivoida, mutta artikkelien nimien pitää olla lainausmerkeissä kursivoimattomina. Filosofian esseitä kirjoittaessasi sinun ei ole pakko noudattaa tätä vaatimusta. Voit esittää sekä kirjojen ja artikkeleiden nimet samalla tavalla, kursivoimattomina ja ilman lainausmerkkejä. Esimerkiksi näin:

KIRJALLISUUS

Aristoteles (2006), *Sielusta & pieniä tutkielmia*, Helsinki, Gaudeamus.
Keinänen, M. (2008), *Revisionaarinen metafysiikka*, *Ajatus* 65, 59-90.
Kärkkäinen, P. (2008), *Mielenfilosofia*, teoksessa Hirvonen V. ja Saarinen R. (toim.), *Keskiajan filosofia*, Helsinki, Gaudeamus, 116-131.

Harvard-tyylin ongelma on klassisiin teksteihin viittaaminen. Jos teet tutkimusta Aristoteleen sielukäsityksestä ja käytät lähteenäsi Aristoteleen kirjoitusta *Sielusta* eli *De anima*, joudut viittaamaan hänen kirjoituksiinsa käyttämällä tekstin sisällä esimerkiksi merkkijonoa "(Aristoteles 2006: 61)". Se näyttää kahdesta syystä hieman koomiselta: (i) Aristoteles ei ole julkaissut mitään viimeiseen kahteen ja puoleen tuhanteen vuoteen. (ii) Koska Aristoteleen ja monen muun klassikon teoksissa on marginaalissa "virallisen" laitoksen sivu- ja rivinumerointi, merkintä "(Aristoteles 2006: 61)" on lukijan kannalta vähemmän informatiivinen kuin "(*Sielusta* 430a10-25)". Jälkimmäisen avulla lukija löytää kirjoittajan tarkoittaman kohdan millä tahansa kielellä, missä tahansa julkaistusta kunnollisesta *De anima* -teoksen laitoksesta, edellisen avulla vain suomalaisesta. (Ja muista, että uusiin kirjoihin ei pitäisi viitata tällä tavalla, vaikka tässä ohjeistossa on tehty niin.)

Lyhyt ja dogmaattinen ohjeisto, jota seuraamalla et joudu vaikeuksiin esseitä kirjoittaessasi on seuraava:

- (1) Käytä vain tekstinsisäisiä lähdeviitteitä.
- (2) Käytä uusiin teksteihin viitatessasi formaattia: (SUKUNIMI, VUOSI: SIVUNUMERO).
- (3) Klassikkoihin viitatessasi *voit* käyttää formaattia: (KIRJAN LYHENNE: SIVU- TAI MUU NUMERO).
- (4) Lopun kirjallisuusluettelossa käytä kirjoista formaattia: TEKIJÄ (VUOSI), KIRJA, KUSTANTAJA.
- (5) Sovella järkevästi edellisen kohdan formaattia artikkeleihin.

Lähdeviittauskoneisto ei ole itsetarkoitus. Sen olemassaolon ainoa oikeutus on, että se ohjaa kiinnostuneen lukijan tiedon lähteille. Lukija todennäköisesti tietää, mistä esseeseen tiedot on ongittu, mutta hyvä tieteellinen käytäntö kannattaa opetella heti alusta alkaen, koska huonot tavat tarttuvat kiinni yhtä tiukasti kuin hyvät.

7 Mitä uskallan sanoa omissa nimissäni?

Joskus kirjoitussääntöjen pelästyttämä opiskelija ei uskalla esittää mitään omissa nimissään, vaan lisää lähes jokaisen lauseen (tai ainakin jokaisen kappaleen) loppuun lähdeviitteen. Tämä rasittaa lukijaa. Esimerkiksi seuraavan kuvitteellisen tekstin kirjoittajan pitäisi saada hieman lisää itseluottamusta:

ARISTOTELEEN ETIIKASTA

Käsittelen kirjoituksessani länsimaisen etiikan historian tunnetuinta edustajaa, Aristotelesta (Sihvola 1996, 12). Häntä on pidetty ns. hyve-etiikan edustajana (Airaksinen 1972, 35; Sihvola 1996, 13). Hyve-etiikassa tavoitteena on hyvien luonteenpiirteiden hankkiminen (Pietarinen 1983, 71), ei sääntöjen totteleminen (Knuuttila 1996, 23 ja 45-8). - - -

Jos kirjoittaja on todella lukenut kaikkien mainitsemiensa kirjoittajien teokset, hän on huomannut, että he ovat yhtä mieltä ainakin seuraavista perusasioista: (i) Aristoteles oli merkittävä kreikkalainen filosofi. (ii) Hän edusti moraalifilosofiassa hyve-etiikkaa. (iii) Hyve-etiikka edistää hyveitä eikä hyötyä tai moraalilain kunnioitusta.

Näistä perusasioista puhuessaan edes pelokkaan kirjoittajan ei tarvitse viitata lähteisiin. Ne hän voi turvallisesti mielin esittää omissa nimissään. Siksi seuraava sääntö tuntuu lähes itsestään selvältä:

Asiat, joista alan peruskirjallisuudessa vallitsee yksimielisyys, voidaan esittää ilman lähdeviittausta.

Valitettavasti sääntö on käyttökeltoton ihmiselle, joka ei jo tiedä, mitkä ovat jonkin alan peruskirjoja, ketkä ovat alan koti- tai ulkomaiset auktoriteetit jne. Kuitenkin jo yhden filosofian johdantokirjan ja yhden filosofian historian kirjan lukeneen päähän on alkanut muodostua kehikko, johon hän voi ripustaa uudet asiat ja jonka avulla hän voi ainakin alustavasti arvioida minkä tahansa itselleen uuden filosofisen käsityksen tai väitteen merkittävyyttä.

Filosofiassa ei ole yleisesti hyväksyttyä nyrkkisääntöä siitä, mitä pitää ja mitä ei saa esittää omissa nimissään ilman lähdeviittausta. Se on asia, joka opitaan kantapään kautta. Historioitsijoilla sellainen sääntö tietävästi on: "Ne tiedot, jotka löytyvät tavallisesta tietosanakirjasta, voi esittää omissa nimissään. Muut tiedot pitää dokumentoida eli varustaa

lähdeviittauksella.” Sääntöä voisi yrittää soveltaa filosofiaankin. Valitettavasti ei ole olemassa sellaista suomenkielistä filosofian sanakirjaa tai ensyklopediaa, joka voisi toimia ”yksimielisen tiedon” ja ”viittausvelvollisuudesta vapauden” testinä. Ainoa olemassa oleva suomalainen filosofian sanakirja on melko keho tuote.

Kaksi parasta suppeaa ja halpaa englanninkielistä filosofian sanakirjaa ovat Simon Blackburnin *The Oxford Dictionary of Philosophy* ja Antony Flew'n vanha *A Dictionary of Philosophy*. Niitä voisi yrittää käyttää viittausvelvollisuudesta vapautumisen testinä, vaikka nekin taitavat sisältää niin paljon tietoa, ettei testitulokseen voi täysin luottaa.

8 Miten vältän plagioinnin?

Askel luvallisesta lainaamisesta luvattomaan varastamiseen eli plagiointiin on joskus lyhyt ja huomaamaton. Plagiointi ei ole pelkästään toisen tekstin kopioimista ja esittämistä omista nimissään. Harveyn mukaan plagiointi on paljon monivivahteisempi asia. Kirjasessaan hän erottaa monia plagioinnin muotoja, joista tähän on valittu seuraavat neljä filosofian kannalta relevanteinta:

- (1) Toisen tekstin varastaminen (kokonaan tai osittain).
- (2) Toisen fraasin varastaminen.
- (3) Toisen idean varastaminen.
- (4) Toisen jutun rakenteen tai juonen varastaminen.

Yleisenä kommenttina näistä voisi sanoa, että amerikkalainen Harvey on kannanotoissaan äärimmäisen ankara. Suomessa plagioinnin tunnusmerkit on määritelty paljon löysemmin, mikä tarkoittaa sitä, että Suomessa ei todennäköisesti joudu hirteen Harveyn mainitsemista rikoksista, mutta Harveyn lista kannattaa käydä läpi, koska sen mainitsemat tapaukset ovat täälläkin vähintään harmaalla vyöhykkeellä.

(1)-tyypin plagiointi on selvä tapaus ja siksi helppo todeta: verrataan vain alkuperäistä ja kopiota. Muut tapaukset ovat vaikeampia huomata ja todistaa.

(2) Fraasin varastaminen on sitä, että sortuu lainamaan toiselta persoonallisen ilmaisun kertomatta, että tuo toinen sen keksi. Tavallisen arkikielen ilmaisuilla ei tietenkään ole vastaavaa tekijänoikeutta. ”Mosaiikkiplagioinnista” voidaan puhua silloin, kun mainitsemattomalle lähteelle tyypillisiä ilmaisuja vilisee plagiaattorin tekstissä. Usein tähän versioon liittyy myös jompikumpi seuraavista plagioinnin muodoista.

(3) Idean varastaminen on sitä, että toiselta otetaan jokin olennainen ajatus oman rakennelman osaksi ilmoittamatta sitä julkisesti. Yleisesti tunnettujen asioiden yhteydessä tällaista ilmoitusvelvollisuutta ei tietenkään ole.

(4) Yllättävintä on ehkä se, että myös toiselta ilman kiitosta "lainattu" kirjoitelman rakenne, jäsentely tai juoni on Harveyyn mukaan plagiointia. Näyttövaikkeudet ovat tässä tapauksessa suuria, koska samojen lähteiden käyttö johtaa usein siihen, että kaksi samasta aiheesta kirjoitettua tutkielmaa muistuttaa toisiaan rakenteeltaan. Esimerkiksi yli 90 % Aristoteleen hyve-käsitteestä kirjoittavista noudattaa Aristoteleen omaa jäsentelyä. Siksi kaksi aihetta koskevaa tutkielmaa ovat todennäköisesti rakenteeltaan samanlaisia vaikka kumpikaan ei ole plagioinnut toistaan – eikä Aristotelestakaan.

Kirjasessaan Harvey antaa havainnollisen esimerkin näistä plagioinnin muodoista. Hän näyttää, miten hänen oman kirjansa plagiointia käsittelevän luvun alkukappaletta voidaan plagioida. Tässä on tämä jatkossa neljällä eri tavalla plagioitava tekstinpätkä (johon oli kielten erilaisuuden vuoksi pakko tehdä pieniä muutoksia):

Plagiointi on tietolähteen informaation, ideoiden tai sanojen esittämistä ominaan lähdeä mainitsematta. Näin syyllistyy valehtelemiseen, pettämiseen ja varastamiseen. *Plagiarus* on latinaa ja tarkoittaa lapsenryöstäjää. Kun plagioit toista, varastat hänen lapsensa (*brain child*), kuten useat kommentaattorit ovat huomauttaneet.

Harvard Collegessa tutkittiin lukuvuonna 1996-7 kolmekymmentä akateemisen vilpin epäilyä. Tapaukset vaihtelivat vakavuudeltaan. Joskus opiskelija ei hallitse sitaattitekniikkaa ja tulee siksi plagioineeksi vahingossa. Asteikon toista päätä edustaa tapaus, jossa opiskelija kylmäverisesti kopioi koko esseen, koska kurssi ei kiinnostanut häntä lainkaan. Useimmiten opiskelija kuitenkin aloittaa aivan rehellisesti, mutta häneltä loppuu aika kesken ja hänen on pakko varastaa valmista tekstiä tai valmiiksi työstettyjä ideoita saadakseen esseensä valmiiksi määräaikaan mennessä. (Harvey 22-3; vapaasti)

Tämä lainaus riittää jo esimerkin tarpeiksi. (1)-tyypin plagiointi olisi tässä tapauksessa sitä, että yllä oleva teksti kopioitaisiin omaan työhön sellaisenaan eikä kerrotaisi sen olevan Harveyyn kynästä. Se, että kielten erilaisuuden vuoksi suomalainen plagioija ei pysty seuraamaan Harveyä aivan sanatarkasti, ei merkitse mitään.

(2)-tyypin plagiointi eli fraasin varastaminen toiselta olisi sitä, että plagioija käyttäisi omassa tekstissään Harveyyn omintakeista kielikuvaa "kylmäverisestä kopioijasta" tai "valmiiksi työstetyistä ideoista". Tällaisten fraasien esiintyminen omassa tekstissä on raskauttava todiste omintakeisuuden puutteesta. On vielä uskottavuuden rajoissa, että joku keksii itse Harveyyn idean uudestaan, mutta on melkein mahdotonta uskoa, että hän vielä ilmaisee sen samalla idiosynkraattisella tavalla kuin sen alkuperäinen keksijä.

(3)-tyypin plagiointia eli toisen idean varastamista olisi plagioinnin käsitteen analysointi kolmeen osaan: valehtelemiseen, pettämiseen ja varastamiseen. Myös juttujen kertominen merirosvoista ja "aivolapsien" kidnappauksista täyttää plagioinnin tunnusmerkistön. Suomeksi

esitettyinä nämä kidnappausjutut olisivat niin kömpelöitä, että varoitusvalo syttyisi heti kriittisen lukijan päässä.

(4)-tyypin plagiointia eli toisen jutun rakenteen tai juonen varastamista tapahtuisi, jos plagioija puhuisi ensin plagiointi-sanat etymologiasta ja kertoisi sitten kolme minikertomusta kolmesta erilaisesta plagioijasta: viattomasta akateemisen kirjoittamisen tekniikkaa hallitsemattomasta opiskelijasta, paatuneesta kylmäverisestä kopioijasta ja kiireessään plagioinnin syntiin sortuvasta.

Harvey edustaa tiukkaa amerikkalaista näkemystä asioista. Suomessa on perinteisesti vedetty löysemppää linjaa. Lisäksi jokaisella tieteenalalla on omat, juuri sille tyypilliset kriteerit erottaa esikuvan jäljittely plagioinnista. Suorastaan huvittava esimerkki löytyy kotimaisen lujusopin käytännöistä 1960-luvulta. Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 1964 II 59 oli kyse kahdesta lähes identtisestä lujusopin oppikirjasta. Toisen tekijä syytti toista plagiaatiksi. KKO pohti asiaa perusteellisesti ja totesi ratkaisussaan:

Sen jälkeen kun A oli julkaissut teräsbetonirakenteiden lujusoppia käsittelevän oppikirjan B oli samasta aiheesta julkaissut niin ikään oppikirjaksi tarkoitetun teoksen, joka sekä rakenteeltaan että sisällöltään oli huomattavassa määrin samanlainen kuin A:n sanottu oppikirja. Kun näissä teoksissa havaittujen yhtäläisyyksien oli kuitenkin osoitettu johtuvan suurelta osin siitä, että niin A kuin B:kin olivat sanottuja oppikirjoja laatiessaan pitäneet esikuvanaan eräitä ulkomaisia saman alan teoksia ja B:n oppikirjaa oli sen vuoksi pidettävä olennaisesti omaperäisenä teoksena eikä A:n oppikirjan muunnelmana, B:n ei katsottu loukanneen A:n tekijänoikeutta.

Olisiko KKO voinut julistaa *molemmat* plagiaattoreiksi? Harvey olisi epäröimättä tehnyt niin.

Kiintoisa kotimainen plagiointitapa, jonka ei katsottu antavan aihetta minkäänlaisiin viranomaistoimiin, löytyy netistä kirjoittamalla hakukoneeseen: ”ministeri jari vilen plagiointi”. Tästä tapauksesta ei pidä päätellä, että Suomessa voi vapaasti plagioida. Vaikka sakkoja ei tule, maine saa ikuisen tahran. Plagiointi lienee edelleenkin ainoa asia, josta ex-ministeri-polo muistetaan.

9 Suositeltavia lähteitä

Hyvä ja halpa filosofian perussanakirja on Simon Blackburnin itse kirjoittama *The Oxford Dictionary of Philosophy*.

Kaksi parasta isoa englanninkielistä filosofian sanakirjaa ovat Robert Audin toimittama *The Cambridge Dictionary of Philosophy* ja Ted Honderichin toimittama *The Oxford Companion to Philosophy*.

Paras laaja filosofian sanakirja on 10-osainen *The Routledge Encyclopedia of Philosophy*, joka löytyy mm. Joensuun yliopiston kirjastosta.

Paras filosofian nettisanakirja on *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, plato.stanford.edu

Suomen paras filosofian nettilähde on www.filosofia.fi

Hinta- ja muita tietoja edellä mainituista ja muista kirjoista löytyy esimerkiksi osoitteista www.bookplus.fi ja www.booky.fi

Paras englanninkielisten kirjojen hakukone, jonka käyttö ei edellytä ostamista, löytyy osoitteesta www.amazon.com

Kotimaisista filosofisista aikakausjulkaisuista *Ajatus* ja *niin&näin* löytyy artikkeleiden lisäksi ohjeita kirjoittajille.

Englanninkielisiä esseenkirjoitusohjeita löytyy Harvardin Kirjoituskeskuksen sivuilta:

www.fas.harvard.edu/~wricntr/resources.html